

ДИНАМІКА ВАРТОСТІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*ЛИТВИНОВ А.І., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА*

Статтю присвячено питанням дослідження динаміки вартості основних засобів в сільському господарстві Харківської області та виявленню резервів підвищення ефективності їх використання.

The article is devoted to researching the issues of dynamics of Kharkiv region agricultural fixed assets value and unveiling reserves of improving efficiency of their use.

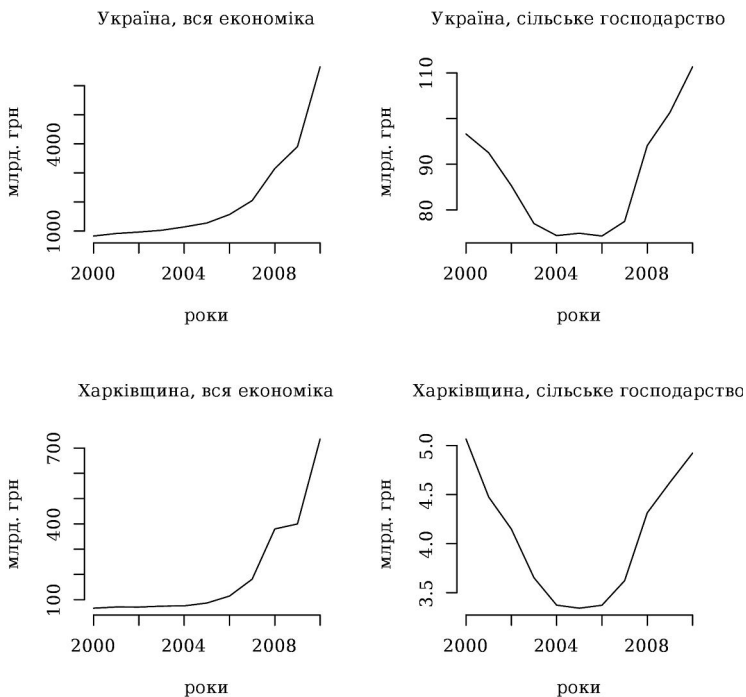
Постановка проблеми у загальному вигляді. Добробут суспільства значною мірою залежить від його можливостей задовольняти свої потреби за рахунок виробничої сфери. І така складова, як капітал, є визначальною частиною виробничого потенціалу. Важливою складовою капіталу є основні засоби. Вони є одним з визначальних елементів виробничого потенціалу у сільському господарстві. Сучасні економічні умови тривалої аграрної реформи самі по собі мало сприяють підвищенню економічної ефективності галузі. Тим більше, що в умовах руйнації системи виробничої спеціалізації сільськогосподарських підприємств частина основних засобів (в основному - задіяних у тваринництві) виявилась непотрібною, а отже, значну вартість капіталу, вкладеного у створення цих об'єктів було втрачено. З'ясувати сучасні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва, в тому числі - в Харківській області та розглянути їх через призму основних засобів і має на меті справжня стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення місця основних засобів в системі сільськогосподарського виробництва та його ресурсного потенціалу свого часу приділяли увагу такі видні фахівці, як Березовська Л.О.[1], Лайко П.А.[1], Мармуль Л.О.[2], Федорчук О.М.[2], інші. Питання системної взаємодії факторів та концепція обмежуючого фактору була свого часу висунута ще Юстусом фон Лібіхом[3]. Важливий доробок щодо розуміння системності дії різних чинників у виробничій економічній системі належить Людвигу фон Мізесу[4].

Формулювання цілей статті. Завданнями справжньої статті є аналіз основних тенденцій розвитку забезпеченості сільськогосподарського виробництва основними засобами та обґрунтування на цій основі висновків про фактичний стан речей у сфері аналізованої проблематики і перспективні напрямки його поліпшення, а також обґрунтування окремих концептуальних положень щодо особливостей функціонування відтворювального механізму в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан основних засобів, їх вартість є важливою характеристикою рівня розвитку як економіки в цілому, так і її окремих галузей і, зокрема, сільського господарства. Основу інформаційної бази дослідження стали матеріали офіційної статистики[5].

За період 2000-2010 рр. вартість основних засобів в економіці України збільшилась більше ніж у 8 разів, в той час як по сільському господарству цей показник склав лише 15% (рис. 1), що вказує на потужне нарощування диспропорцій в економічному розвитку. Гіпотезу про наявність в економічному розвитку потужних диспропорцій також підтверджують і аналогічні дані по Харківській області (вартість ОЗ по економіці області зросла більше ніж в 11 разів, в той час, як у сільському господарстві - знизилась майже на 3%, (рис. 1).

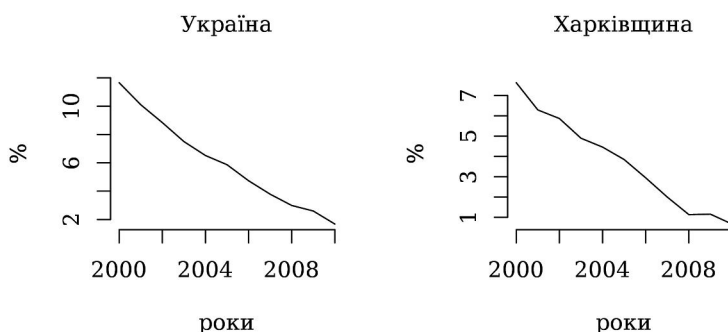

Рис. 1. Динаміка вартості основних засобів за 2000-2010 рр.

Тобто, в сільському господарстві Харківської області ситуація, що склалась із основними засобами є гіршою за національний рівень. Більш ретельний аналіз показує невідповідність динаміки вартості основних засобів по економіці динаміці, що спостерігається у сільському господарстві. При цьому динаміка змін, що спостерігається в Харківській області, в цілому відповідає загальнодержавним тенденціям. Тобто, гіпотезу про розбалансування темпів відтворення вартості основних засобів у сільському господарстві у порівнянні із загальноекономічними показниками лише на рівні регіону не слід і розглядати, адже характерні ознаки цього явища чітко простежуються також і на національному рівні. Відповідно - і заходи, щодо забезпечення збалансованого розвитку сільськогосподарської галузі в багатогалузевій економічній системі найбільшу ефективність від свого впровадження зможуть забезпечити в разі застосування на відповідному - національному рівні. Також слід звернути увагу на те, що і в Харківській області і по Україні в цілому, в період 2003-2005 рр.,

падіння вартості основних засобів уповільнюється та у 2005-2006 рр. починається її поступове зростання. Це могло б свідчити про уповільнення кризових явищ у сільському господарстві, його повернення до безбиткового, а в подальшому - і ефективного функціонування. Принаймні, нарощування вартості основних засобів є ознакою їх розширеного відтворення, а його необхідною передумовою якраз і є вимога економічної ефективності.

На жаль, наступними даними (рис. 2) ця гіпотеза не підтверджується. Адже, ані по Харківській області, ані по Україні в цілому, не відбувається зростання питомої ваги основних засобів сільськогосподарської галузі.

Рис. 2. Питома вага основних засобів сільського господарства в загальноекономічному підсумку

Навпаки - відбувається її стрімке та потужне зменшення. В його результаті питома вага основних засобів сільського господарства за досліджуваний період в Україні зменшилась майже на 10 відсоткових пунктів і, станом на 2011 р. склала трохи більше 1,5% вартості основних засобів в цілому по економіці.

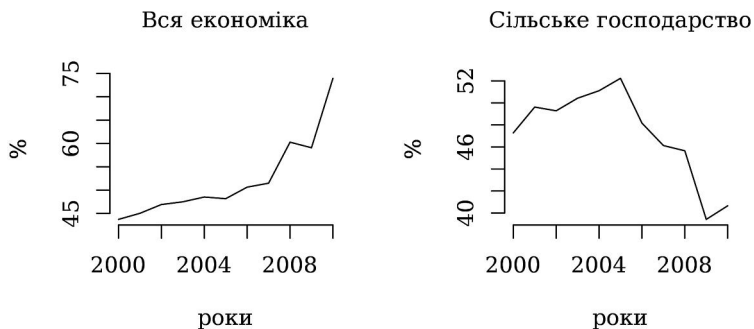
В Харківській області ситуація є ще гіршою і, хоча в досліджуваному періоді було втрачено "лише" близько 7 відсоткових пунктів, станом на 2011 р. тут в сільському господарстві залишалося трохи більше половини відсотку вартості основних засобів від загальнообласного рівня. Такий стан речей свідчить про те, що сьогодні в сільському господарстві основними активами стають земля та людський капітал. Така ситуація несе для галузі значні ризики. Адже, залишаються неврегульованими земельні відносини. Крім того, основні складові людського капіталу, а саме - охорона здоров'я на селі, сільська загальна, професійна та вища освіта також мають негативні тенденції розвитку і, разом із землею, відповідно до законодавчих

вимог та усталеної ділової практики не можуть бути включені до складу активів господарюючих суб'єктів. Це означає, що вартість сільськогосподарських активів розмивається, а сама галузь внаслідок цього втрачає не лише свою економічну незалежність, але і можливість до подальшого самостійного розвитку, перетворюється на сировинний додаток інших галузей. Також, згідно з теоретичними положеннями, сформульованими ще Юстусом фон Лібіхом[3] та Людвігом фон Мізесом[4], земля в Харківській області та в Україні перестала бути чинником, що обмежує економічне зростання в сільському господарстві. Проблема неадекватного основного капіталу стримує його в значно більшій мірі і не є сьогодні єдиною в сільськогосподарському секторі економіки.

Стосовно рівня зношеності основних засобів в галузевому розрізі в Україні склалась така ситуація (рис. 3). В той час, коли рівень зношеності основних засобів в цілому по економіці зростає і темп зростання прискорюється, то в сільському господарстві зростання зношеності основних засобів у 2005-2006 рр. припиняється і навпаки, починає зменшуватись. Причинами цього може бути не лише оновлення основних засобів, але і виведення з господарського використання низки зношених об'єктів. Наприклад, приміщень тваринницьких ферм, інших. Ця тенденція триває до 2009 р., після чого знову починається підвищення рівня зношеності основних засобів сільського господарства.

Також слід відмітити в цілому крапий стан основних засобів в сільському господарстві у порівнянні із загальнонаціональним показником в частині їх зношеності. Адаже, якщо в досліджуваному періоді рівень зношеності основних засобів в цілому по економіці підвищився із 44% до 74%, то в сільському господарстві, навпаки, ситуація із зношеністю основних засобів навіть покращилась і їх зношеність зменшилась із 47% до 41%.

Щодо порівняння динаміки процесу в Харківській області із загальнонаціональним показником (рис. 4), то тут склалась така ситуація. Динаміка рівня зношеності основних засобів в цілому значно не відрізняється, але в цілому по Україні вона є більш сталою. Це явище є закономірним і пояснюється за рахунок взаємопоглинання різнонаправлених коливань, що відбуваються в регіонах шляхом усереднення. Також слід відмітити той факт, що ситуація із зношеністю основних засобів сільського господарства в Харківській області на кінець досліджуваного періоду є по суті однаковою із загальнонаціональним рівнем.

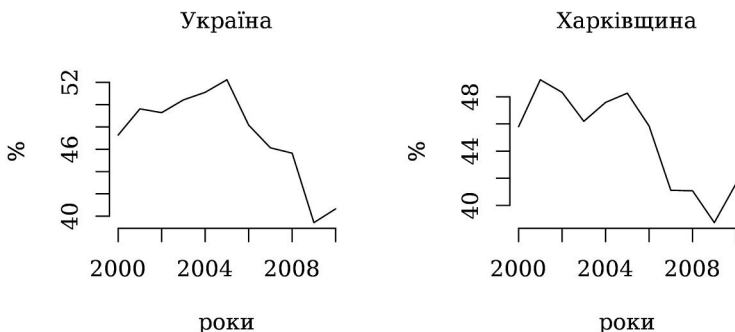

Рис. 3. Динаміка зношеності основних засобів у сільському господарстві у порівнянні із загальноекономічним показником

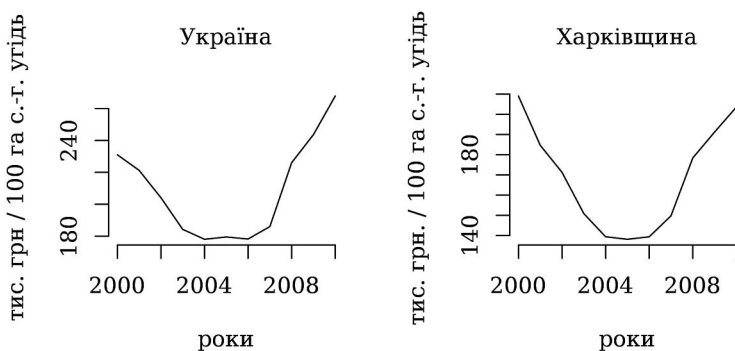
Так, тут в досліджуваному періоді рівень зносу знизився від 46% до 41% у порівнянні із аналогічним загальнонаціональним показником 47%-41%. Разом із тим, слід звернути увагу на те, що за темпами зменшення зношеності основних засобів в Харківській області допущене незначне відставання від загальнонаціонального показника.

Для характеристики стану фондозабезпеченості та її динаміки був підготовлений наступний графік (рис. 5). Він підтверджує, що ситуація із динамікою фондозабезпеченості в сільському господарстві Харківської області є подібною до загальнонаціональної.

Стрімке падіння рівня фондозабезпеченості припинилось у 2004-2006 рр. і відтоді розпочалося її зростання. Проте за абсолютними показниками ситуація в Харківській області є гіршою за загальнонаціональний рівень. Так, якщо на загальнонаціональному фондозабезпеченість в досліджуваному періоді в цілому майже на 16% збільшилась в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь із 231 тис. грн. до 268 тис. грн. на 100, а її падіння фондозабезпеченості було зупинено на рівні 178-179 тис. грн., то в Харківській області ситуація виглядає дещо гіршою.

Рис. 4. Динаміка зношеності основних засобів в сільському господарстві Харківської області у порівнянні із загальнонаціональною

Рис. 5. Динаміка фондозабезпеченості

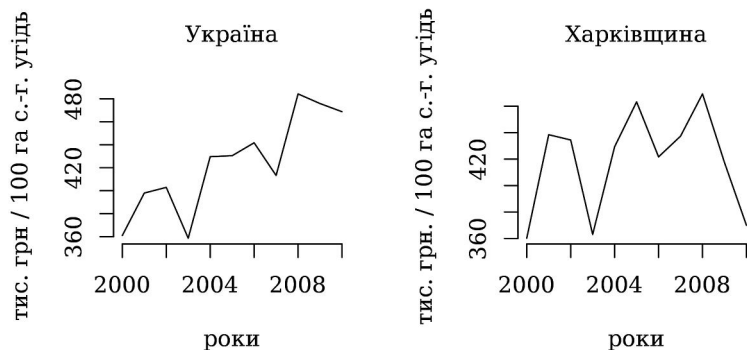
Так, в досліджуваному періоді, в цілому, фондозабезпеченість зменшилась майже на 3%, в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, із 209 тис. грн. до 204 тис. грн., її падіння при цьому вдалось зупинити на рівні 138-139 тис. грн., що є на 22% нижче загальнонаціонального рівня. Сам показник фондозабезпеченості на кінець аналізованого періоду при цьому є майже на 24% нижчим від загальнонаціонального рівня.

Але кінцевою метою виробництва не є насичення його капіталом або основними фондами - як його найважливішою частиною. В широкому розумінні метою виробництва слід вважати задоволення суспільної потреби в його продуктах. Це стосується і сільського господарства, адже його продукція є не лише джерелом незамінної сировини для переробних галузей, але і основою продовольчої безпеки держави. Тому, в контексті нашого дослідження важливим є аналіз динаміки валової продукції сільського господарства. А, оскільки, зараз розглядаються питання, пов'язані із основними засобами, то показник одержаної валової продукції в розрахунку на одиницю вартості основних засобів буде найбільш прийнятним для подальшого аналізу. Також, приймаючи до уваги, що виробництво сільськогосподарської продукції можливе лише на основі залучення в господарський обіг земельних ресурсів, то почати аналіз доцільно саме з цього.

Згідно з даними, відображеними на рис. 6, обсяг валової продукції (розрахований у постійних цінах 2010 р.) на національному рівні має доволі потужну та стабільну тенденцію до підвищення, в Харківській області ця тенденція є і менш помітною і менш потужною. В досліджуваному періоді підвищення обсягів виробництва валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь в Україні склало майже 30% (з 361 тис. грн. до 469 тис. грн. в розрахунку на 100 га площі сільськогосподарських угідь).

В Харківській області цей показник відповідно становив 3% (з 360 тис. грн. до 370 тис. грн.). Більший розмах коливань в Харківській області слід пов'язувати, насамперед, із природно-кліматичними чинниками, що знаходяться поза межами впливу людини. Менша амплітуда коливань цього показника в загальнодержавному розрізі лише підтверджує цю гіпотезу, адже внаслідок доволі великої території в різних її частинах дія природно-кліматичних факторів відрізняється, що, певною мірою, згладжує їх дію в загальнодержавному масштабі. Також слід звернути увагу на нарощування відставання сільського господарства Харківської області у темпах приросту обсягів виробництва валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. Також слід зауважити, що таке відставання не варто оцінювати однозначно.

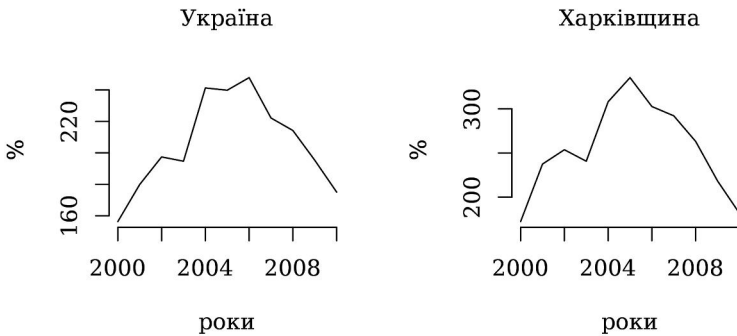

Рис. 6. Динаміка обсягів виробництва валової продукції в розрахунку на 100 га с.-г. угідь

Далі було проаналізовано динаміку окупності основних засобів валовою продукцією. Цей показник має принципово важливе значення, адже він якраз характеризує ефективність використання основних засобів, їх економічну віддачу. Дані, наведені на рис. 7 свідчать про те, що в цілому динаміка окупності вартості основних засобів валовою продукцією і на загальнонаціональному рівні і на рівні Харківської області має схожі тенденції розвитку.

Разом із тим, слід відзначити, що у порівнянні із загальнонаціональним рівнем, ефективність використання основних засобів в сільському господарстві Харківської області в цілому є вищою. Це підтверджується наведеними на рис.7 даними. Максимального рівня ефективність використання основних засобів досягла в період 2004-2006 рр., після чого її динаміка стрімко пішла на спад. Якщо співставити ці дані із даними щодо вартості основних засобів у сільському господарстві (рис. 1), то можна виявити основну причину цього - пік зниження їх вартості прийшовся на той же самий період. А, оскільки коливання обсягів виробництва валової продукції були меншими, результатом якраз і стало зменшення ефективності використання основних засобів. Також це означає, що зростання вартості основних засобів у сільському господарстві сьогодні не забезпечує адекватної віддачі, а тому інвестування є недоцільним, принаймні до виправлення ситуації. При цьому сільське господарство Харківської області є більш привабливою сферою для інвестицій у порівнянні із загальнонаціональним рівнем.

Рис. 7. Динаміка окупності основних засобів валовою продукцією

Висновки. Основною тенденцією розвитку забезпеченості основними засобами в сільському господарстві як по Харківській області, так і по Україні в цілому є нестабільність, що характеризується потужними коливаннями та зниженням вартості основних засобів в сільському господарстві Харківської області як в абсолютному виразі, так і в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. В загальнонаціональному масштабі при цьому відмічається незначне підвищення. Тобто, на рівні Харківської області ситуація із забезпеченням сільського господарства основними засобами є гіршою за національний показник.

Іншим висновком є більш високий рівень віддачі від основних фондів в сільському господарстві Харківської області у порівнянні із загальнонаціональним рівнем, а отже - більш ефективне їх використання.

На основі проведеного аналізу слушним є висновок щодо необхідності підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі інтенсивних методів. Один із способів цього - виведення із господарського обігу частини сільськогосподарської землі та підвищення рівня концентрації ресурсів на решті. Це дозволить також відновити потенціал родючості, закласти основу для розвитку органічного землеробства, його переведення із рейок маргінальних експериментів на шлях потужного комерційного розвитку, повернути сільському господарству інвестиційну привабливість.

Література.

1. Лайко П.А. Ефективність використання та відтворення основного капіталу сільськогосподарських підприємств / П. А. Лайко, А. О. Березовська .- Київ: ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2006.- 192 с.

2. Мармуть Л.О. Ефективність використання основних засобів аграрних підприємств / Л. О. Мармуть, О. М. Федорчук .- Київ: ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2007.- 208 с.

3. Красногоров В. Юстус Либих / В. Красногоров .- Москва: Знание, 1980.- 144 с.

4. Von Mises, L. Human action: a treatise on economics / L. Von Mises .- San Francisco: Fox & Wilkes, 1996.- 906 с.

5. Основні засоби України за 2000-2010 роки: статистичний збірник.- Київ: Державна служба статистики України, 2012.- 293 с.